บทที่2

สภาพต่างๆ ในสมัยของโต๊ะครูหะยีวันอิดรีส บิน หะยีวันอาลี

(ระหว่าง พ.ศ. 2512-2538)

สภาพทางสังคม

1. สภาพทางสังคมในประเทศโดยรวม

เนื่องจากเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงทำให้สังคมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เห็นได้ชัดเป็นรูปธรรมประการแรกคือ การเพิ่มจำนวนประชากรตั้งแต่ พ.ศ. 2503-2513 ในระยะ10 ปีนี้ประชากรเพิ่มจาก 26 ล้านคนในปี 2503 ไปเป็น 36 ล้านคนในปี 2513 หรือร้อยละ 38.4 และเท่ากับเพิ่มปีละหนึ่งล้านคน จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น 10 ล้านคนนี้จะดูแต่ปริมาณไม่ได้เพราะมีผลกระทบทางสังคมด้วยเช่นการทำให้เกิดชุมชนเนื่องจากมีการย้ายถิ่นจากชนบทไปสู่ตัวเมืองรวมทั้งการเกิดกลุ่มอาชีพต่างๆ เพราะความเจริญและความจำเป็นทางเศรษฐกิจ นอกจากนั้นยังเกิดชนชั้นกลางทางเศรษฐกิจ ผู้ใช้แรงงานรวมทั้งช่างที่จบจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งหมดนี้มีส่วนผลักดันให้เกิดการลุกฮือของประชาชน (ลิขิต ธีรเวคิน, 2540 : 182)

ในช่วงดังกล่าวจำนวนประชากรได้เพิ่มขึ้นในเขตชุมชน ครัวเรือนที่อยู่ภาคเกษตรกรรมได้ลดลง จำนวนผู้ใช้แรงงานตั้งแต่อายุ 11 ปีขึ้นไปในภาคเกษตรกรรมได้ลดน้อยลง ความหนาแน่นของประชากรต่อตารางกิโลเมตรได้เพิ่มขึ้น ทั้งโดยทั่วไปและเฉพาะในเขตเทศบาลและจำนวนของเทศบาลก็เพิ่มขึ้น จำนวนคนรู้หนังสือก็เพิ่มขึ้นตามส่วนแต่ที่สำคัญและมีความหมายก็คือ การเพิ่มขึ้นในด้านต่างๆ ดังกล่าวมานี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นต้นว่าเรื่องอาชีพ ที่อยู่อาศัย ปัญหาชุมชนซึ่งง่ายต่อการกลายเป็นปัญหาทางการเมืองและที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ การเกิดชนกลุ่มใหม่ขึ้นในสังคม (ลิขิต ธีรเวคิน, 2540 : 182)

ชนกลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็นสามกลุ่มใหญ่ๆ คือ

1 นักธุรกิจการธนาคาร สถาบันการเงิน นักธุรกิจนำเข้าส่งออก และผู้ลงทุนอุตสาหกรรมและกิจการบริหาร

2 คนกลุ่มที่สองที่ปรากฏขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจนั้นได้แก่กลุ่มผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมและกิจการบริหาร

JOHN F. KENNEDY LIBRARY
PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY
PATTANI THAILAND

3 กลุ่มที่สามคือกลุ่มนักศึกษา นักเรียนอาชีวะซึ่งเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากมายเพราะผลจากการขยายการศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาแห่งชาติ จำนวนมหาวิทยาลัยและโรงเรียนอาชีวะได้ขยายออกไปในต่างจังหวัดตามภาคต่างๆ ทำให้มีผู้สำเร็จการศึกษาเป็นจำนวนมาก (ลิขิต ธีรเวคิน, 2540 : 182-186)

2. สภาพทางสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยทั่วไป

2.1 ลักษณะทั่วไปของจังหวัดชายแดนภาคใต้

จังหวัดชายแดนภาคใต้หมายถึง จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา สตูลและสงขลา รวม 5 จังหวัดมีพื้นที่ทั้งหมด 21,731,93 ตารางกิโลเมตร หรือ 13,582,456 ไร่ ร้อยละ 34 เป็นภูเขาและป่าทึบ ร้อยละ 20 เป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาด นอกจากนั้นเป็นพื้นที่ทำการเกษตร คือ พื้นที่ทำนา 1,473,849 ไร่ พื้นที่ปลูกยางพารา 3,743,700 ไร่ 3,436,350 ไร่ (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2526 : 1)

สภาพทางสังคมมีลักษณะพิเศษเฉพาะในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาสและสตูลแตกต่างจากภาคอื่น กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน ไม่นิยมพูดภาษาไทย และมีบางส่วนที่พูดภาษาไทยไม่ได้เลย นอกจากนี้ยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากท้องถิ่นอื่นยกเว้นประชาชนในจังหวัดสตูลซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามแต่พูดและใช้ภาษาไทยอย่างแพร่หลาย (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2527 : 13)

โครงสร้างทางสังคมของชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะคล้ายคลึงกับสังคมไทยโดยรวมคือ เป็นครอบครัวใหญ่ประกอบด้วย สามี ภรรยา ลูกๆ ปู่ ย่า ตา ยาย และอาจมีญาติอยู่รวมกัน สามีเป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้อาวุโสน้อยเคารพผู้อาวุโสสูงสุด บุคคลเหล่านี้ช่วยกันประกอบอาชีพและรักใคร่กลมเกลียวเกื้อกูลกันดีเหมือนคนไทยในภาคอื่นๆ สำหรับอาหารการกินก็คล้ายคลึงกันกับคนไทยภาคกลางคือ รับประทานข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก ข้อที่ไม่เหมือนกับคนไทยส่วนใหญ่คือ มุสลิมไม่รับประทานเนื้อหมู เสือ และงูต่างๆ เนื่องจากขัดกับบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม (วินัย ครุวรรณพัฒน์, 2523 : 59-60)

จำนวนประชากรทั้งสิ้นในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในปี พ.ศ.2513 ประมาณ 972,986 คน มีผู้นับถือศาสนาอิสลามถึง 710,906 คน ขณะที่มีผู้นับถือศาสนาพุทธรวมขงจื้อด้วยเพียง 257,099 คน เท่านั้นจะเห็นว่ามีผู้นับถือศาสนาอิสลามมากกว่าศาสนาพุทธรวมขงจื้อด้วยประมาณ 3 เท่า และหากพิจารณาเป็นรายจังหวัดแล้วปรากฏว่าจังหวัดปัตตานีมีประชากรนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 77.34 นับถือศาสนาพุทธรวมขงจื้อด้วยร้อยละ 22.39 หรือมีผู้นับถือศาสนาอิสลามประมาณ 3.45 เท่าของผู้

ว
297.07
ด 115ม
2547

นับถือศาสนาพุทธรวมขงจื้อด้วย จังหวัดยะลามีผู้นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 60.23 นับถือศาสนาพุทธรวมขงจื้อด้วยร้อยละ 38.25 หรือมีผู้นับถือศาสนาอิสลามประมาณเกือบ 2 เท่า ของผู้นับถือศาสนาพุทธรวมขงจื้อด้วย จังหวัดนราธิวาสมีประชากรนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 77.93 นับถือศาสนาพุทธรวมขงจื้อด้วยร้อยละ 21.85 หรือมีผู้นับถือศาสนาอิสลามประมาณเกือบ 4 เท่าของผู้นับถือศาสนาพุทธรวมขงจื้อด้วย และจังหวัดสตูลมีประชากรนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 69.26 นับถือศาสนาพุทธรวมขงจื้อด้วยร้อยละ 30.42 หรือมีผู้นับถือศาสนาอิสลามมากกว่า 2 เท่าของผู้นับถือศาสนาพุทธรวมขงจื้อด้วย (วินัย ครุวรรณพัฒน์, 2523 : 60-61)

ในปี พ.ศ.2536 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีประชากรทั้งสิ้น 2.7 ล้านเป็นประชากรในเขตเมืองร้อยละ 17.42 ในเขตชนบทร้อยละ 82.58 มีขนาดครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 6 คนความหนาแน่นของประชากร 142 คนต่อ 1 ตร.กม.มีอัตราเพิ่มของประชากรปีละ 2.28% (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2536 : 10)

ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีส่วนผูกพันกับข้อปฏิบัติทางศาสนาอิสลามอย่างใกล้ชิดเพราะหลักปฏิบัติทางศาสนาได้กำหนดข้อปฏิบัติไว้เกือบทุกแง่ทุกมุมจนสามารถกล่าวได้ว่าข้อบัญญัติทางศาสนาอิสลามเป็นธรรมนูญแห่งชีวิต (Code of Life) ที่มุสลิมต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด และมีลักษณะคล้ายคลึงกับของประเทศมาเลเซียมากที่สุดเพราะนับถือศาสนาอิสลามเหมือนกันรวมทั้งมีภาษาเดียวกัน อาณาเขตติดต่อกันและมี ความเกี่ยวพันทางประวัติศาสตร์ร่วมกันมาเป็นเวลาช้านานด้วยแล้วยิ่งทำให้ความใกล้ชิดมากขึ้น ตัวอย่างขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญของไทยมุสลิมในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้เช่น การเรียนหนังสือยาวี การเข้าสุนัต การทำพิธีจัดการศพ การแต่งกาย การกินเหนียวหรือมาแกปูโละ การห้ามแสดงความเคารพด้วยการกราบไหว้ การห้ามบริโภคเนื้อหมู การห้ามเสพและแตะต้องสุราเป็นต้น (วินัย ครุวรรณพัฒน์, 2523 : 67)

ในปี พ.ศ.2531 มีงานวิจัยเล่มหนึ่งเกี่ยวกับ "ความเห็นของผู้บริหารระดับสูงใน4 จังหวัดชายแดนภาคใต้เกี่ยวกับเรื่องประชากรและการอนามัย" ซึ่งพูดถึงสภาพทางสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า "วัฒนธรรมอิสลามมีที่มาแตกต่างจากวัฒนธรรมอื่นๆ คือวัฒนธรรมอิสลามมาจากพระคัมภีร์อัล-กุรอานและบรรดาโอวาทวจนะและจริยาวัตรของท่านนบีมูฮัมมัด ศ็อลฯ ตลอดจนคำกล่าวและการปฏิบัติของเศาะหาบะฮฺ ซึ่งท่านศาสดาให้การรับรองไม่คัดค้าน ดังนั้นวัฒนธรรมอิสลามจึงมีลักษณะที่ค่อนข้างอยู่ตัว เป็นลักษณะของวัฒนธรรมที่แข็ง (Rigid Culture) จากสภาพดังกล่าวนี้เองการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของประชาชนในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงค่อนข้างยากเพราะติดอยู่กับความเชื่อทางศาสนา การเปลี่ยนแปลงจะรับได้ง่ายถ้าเป็นเรื่องที่ไม่ขัดกับหลักการในศาสนา ในบางกรณีถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือเป็นเรื่องทาง

วัตถุที่เห็นประโยชน์ได้ชัดเจนจะรับได้ง่ายเช่นเดียวกันแต่ถ้าเป็นเรื่องจิตใจแล้วจะเปลี่ยนแปลงยากมาก" (มาลินี และคณะ, 2531 : 13)

3. สภาพทางสังคมในจังหวัดปัตตานี

ในเรื่องที่เกี่ยวกับสภาพต่างๆ ในจังหวัดปัตตานีผู้วิจัยขอพูดตามความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์และผู้ตอบแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้ทำไว้ ทั้งนี้เพราะบางประเด็นผู้วิจัยได้พูดถึงมาบ้างแล้วในหัวข้อย่อยสภาพทางสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยทั่วไป เพื่อให้เห็นสภาพต่างๆ ในสมัยนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเอาความรู้สึกและประสบการณ์ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นมาบอกเล่าจึงสามารถย้อนอดีตและเข้าใจสภาพต่างๆ ตรงกับสภาพเป็นจริงตลอดจนสามารถเปรียบเทียบกับสภาพความเป็นอยู่ปัจจุบัน

ข้อมูลต่างๆที่ผู้วิจัยได้รับก็คือ สภาพต่างๆ ในสมัยของบาบอเยะห์โดยเฉพาะตั้งแต่เริ่มเปิดสอนในปี พ.ศ.2512 จนเสียชีวิตในปี พ.ศ.2538 เป็นเวลา 26 ปี นอกจากนั้นผู้วิจัยได้รับข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์บางคนที่ร่วมสมัยกับบาบอเยะห์ในสมัยที่ท่านกำลังศึกษาอยู่ทั้งที่ปัตตานีและนครมักกะฮฺประชาอุดิอาระเบีย

เชคดาวูด[18](สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2546) เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า สังคมในจังหวัดปัตตานีเป็นสังคมมุสลิมต่างจากสังคมไทยในภาคอื่นๆ ส่วนมากจะยึดถือบัญญัติศาสนาในชีวิตประจำวัน สมัยก่อนที่ท่านบาบอเยะห์เปิดปอเนาะประชาชนละแวกนั้นไม่เรียนหนังสือ เล่นการพนัน ซื้อสลากกินแบ่ง ขโมยของชาวบ้านเป็นต้น เมื่อบาบอเยะห์กลับมาจากนครมักกะฮฺและเปิดปอเนาะสภาพ เลวร้ายต่างๆ กลับกลายเป็นในทางที่ดีทุกอย่าง นายอิสมาแอ มามะ[19] (แบบสอบถาม, 11 กรกฎาคม 2546) ได้เล่าเกี่ยวกับสภาพทางสังคมในสมัยนั้นว่า "สตรีมุสลิมไม่คลุมศีรษะเหมือนเดียวนี้ยกเว้น ฮัจญะห์ ยากในการแยกระหว่างมุสลิมกับกาฟีรและผู้ชายและผู้หญิงสาลาม (จับมือ) กันได้" หะยี สุหลง อับดุลกาเดร์ ได้อธิบายสภาพสังคมในสมัยนั้น[20]ว่า สภาพสังคมของจังหวัดปัตตานียังไม่ แตกต่างอะไรกับสังคมอาหรับในยุคนบีมูฮัมมัดเริ่มเผยแพร่ศาสนาอิสลามในระยะแรกคือ ราวๆ พ.ศ.1124 ทั้งๆ ที่ปัตตานีเป็นเมืองซึ่งเป็นที่รู้จักของชาวมุสลิมส่วนใหญ่ในโลกอิสลามว่าเป็นเมืองศาสนา อิสลามที่เก่าแก่เมืองหนึ่งในแหลมมลายู โต๊ะครูที่มีชื่อเสียงหลายคนในนคร

---

[18] เชคดาวูดเป็นคนตุยง ปลูกบ้านอยู่ในปอเนาะบาบอเยะห์ เป็นที่ปรึกษาของท่านบาบอเยะห์ตั้งแต่เริ่มแรกตั้งปอเนาะจนถึงวาระสุดท้าย ขณะเดียวกันท่านก็เป็นลูกศิษย์ของท่านบาบอเยะห์ด้วย

[19] อิสมาแอ มามะเป็นข้าราชการบำนาญอยู่บ้านเลขที่ 134/2 หมู่ 2 ถนนโคกจันทร์ ตำบลตุยง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี บ้านอยู่ติดกับปอเนาะบาบอเยะห์และ ได้รับรู้เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปอเนาะ ท่านได้อยู่ปอเนาะบาบอเยะห์ 1 ปีคือปี พ.ศ. 2512

[20] ท่านเขียนขณะถูกขังในเรือนจำจังหวัดนครศรีธรรมราช ระหว่าง พ.ศ. 2491-2492

มักกะสุที่ใช้คำต่อท้ายชื่อว่า "อัลฟะฏอนีย์" (หมายถึงชาวปัตตานี) ก็เป็นชาวเมืองปัตตานี (เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร, 2529 : 4)

บาบอมุ[21] (แบบสอบถาม, 20 มิถุนายน 2546) เล่าว่า สภาพทางสังคมในสมัยนั้น(2516-2526) ไม่แตกต่างกันนักกับสังคมปัจจุบันเช่นเดียวกับความปลอดภัยที่ประชาชนได้รับ ส่วนทางด้านกฎหมายอิสลามก็ไม่ต่างกับการปฏิบัติศาสนากิจในปัจจุบัน นายอับดุลเลาะ สามะ[22] (แบบสอบถาม, 23 กรกฎาคม 2546) สะท้อนให้เห็นสภาพทางสังคมในสมัยที่ท่านเรียนอยู่ (พ.ศ.2524-2529) ว่าสภาพทางสังคมในสมัยนั้นถือว่าไปได้ดีมาก ส่วนมากสังคมจะยอมรับทางปอเนาะมากกว่าโรงเรียน

ในช่วงท้ายของท่านบอบอเยะห์สภาพทางสังคมในจังหวัดปัตตานีดังที่นายอารีฟีน ดำภู[23] (แบบสอบถาม, 11 กรกฎาคม 2546) กล่าวคือ สังคมในจังหวัดปัตตานีเป็นไปตามรูปแบบของสังคมมุสลิม เรียบง่าย ยึดหลักการของศาสนาในการดำรงชีวิตเพราะชุมชนส่วนใหญ่เป็นชุมชนมุสลิม ประชาชนรู้และเข้าใจหลักการศาสนาเป็นอย่างดี สังคมอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข นายซาการียา มามะ[24] (แบบสอบถาม, 30 กรกฎาคม 2546) ได้อธิบายเกี่ยวกับสังคมในปอเนาะว่า สังคมในปอเนาะของบาบอเยะห์ประกอบด้วยนักเรียนที่พูดภาษามลายูและพูดภาษาไทยซึ่งส่วนมากเป็นคนภาคใต้แต่ทั้งสองกลุ่มสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ตลอดจนสามารถทำงานเพื่อส่วนรวมพร้อมกันได้และต่างให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างดี

---

[21] บาบอมุมีชื่อว่า แวมามุ แวหะยี อยู่บ้านเลขที่ 26/17 หมู่ที่ 3 ตำบล ตะลูโบ๊ะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เป็นลูกศิษย์ของบาบอเยะห์ในช่วงแรกถึงช่วงกลางคือ ระหว่างปี พ.ศ.2516-2526 ปัจจุบันท่านเป็นโต๊ะครูโรงเรียนอัลรอชีดียะ บีรอ ดังที่กอยู่ข้างต้น

[22] นายอับดุลเลาะ สามะ อยู่บ้านเลขที่ 106 หมู่ที่ 7 ตำบลนาเกตุ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เป็นลูกศิษย์ของบาบอเยะห์ระหว่างปี พ.ศ.2524 -2529 ปัจจุบันเป็นโต๊ะครูโรงเรียนเตรียมศึกษาวิทยา ดังที่อยู่ข้างต้น

[23] นายอารีฟีน ดำภู อยู่บ้านเลขที่ 97 หมู่ที่ 1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นลูกศิษย์ของบาบอเยะห์ที่ทันเรียนในช่วงท้ายของท่านคือ ปีพ.ศ. 2533 -2537

[24] นายซาการียา มามะ อยู่บ้านเลขที่ 187/6 หมู่ที่ 2 ตำบลตุยง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เป็นญาติของท่านบาบอเยะห์ซึ่งลูกชายของนายเซ็ง มามะลูกพี่ลูกน้องของบาบอเยะห์ ท่านอาศัยอยู่ในปอเนาะกับพ่อใกล้บ้านบาบอเยะห์ ท่านใกล้ชิดมากกับครอบครัวของบาบอเยะห์และรับรู้ทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับครอบครัวบาบอ ซาการียา มามะ เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าท่านช่วยงานทุกอย่างของบาบอเยะห์เช่นจัดหนังสือ จัดการในพิธีต่างๆ ช่วยทำงานบ้านเป็นต้น ปัจจุบันท่านเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลตุยง หนองจิก

สภาพทางการเมือง

1. สภาพทางการเมืองในประเทศโดยรวม

การปกครองระบบพ่อขุนเผด็จการ[25]ของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์[26] เริ่มกลายเป็นปัญหาในรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรเพราะระบบพ่อขุนเผด็จการนั้นจอมพลสฤษดิ์ใช้วิธีการส่งเสริมให้มีการร่วมมือระหว่างนายทุนทางเศรษฐกิจกับผู้นำทางการเมืองในลักษณะของระบบอุปถัมภ์แต่เพราะบุคลิกของทั้งสองมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เมื่อจอมพลสฤษดิ์นิยมการใช้ทั้งพระเดช คือ อำนาจและพระคุณจากระบบอุปถัมภ์ซึ่งมีลักษณะรุนแรงและเฉียบขาดจึงสร้างความหวาดกลัวให้กับฝ่ายตรงข้ามได้เป็นอย่างดี ส่วนจอมพลถนอมไม่นิยมความรุนแรงแต่มุ่งเน้นการออมชอมและประสานประโยชน์ซึ่งแม้จะสามารถลดความขัดแย้งไม่แผ่ขยายออกไปมากกว่าเดิมได้แต่ก็จะกระทำได้เพียงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น สุดท้ายความขัดแย้งก็จะทวีความรุนแรงจนเกินกว่าการประสานประโยชน์และการออมชอมจะระงับไว้ได้ (ประจักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2543 : 121)

ในช่วงก่อนรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ทางรัฐบาลได้พยายามวางรากฐานประชาธิปไตยร่างรัฐธรรมนูญ เผยแผ่ประชาธิปไตย และอภิปรายปัญหาบ้านเมือง นอกจากนั้นมีการรวมตัวของกลุ่มต่างๆ เช่น สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน และประชาธิปไตยเพื่อประชาชน เป็นต้น ในช่วงนี้ทหารและตำรวจต่างก็สงวนบทบาทและท่าที คอยเฝ้าดูพัฒนาการต่างๆ อย่างสงบ แต่ก็เริ่มมีการส่อให้เห็นการเตรียมตัวเพื่อเผชิญกับปัญหากำลังจะตามมา กลุ่มนิสิตนักศึกษาก็เริ่มมีรอยร้าวเกิดขึ้น มีการแยกตัวเป็นสองกลุ่มคือ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและสหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย กลุ่มหลังเป็นกลุ่มที่แตกออกจากกลุ่มแรกเพราะเริ่มมีความคิดทางการเมืองต่างกันและบางพวกก็ไปสังกัดกับกลุ่มจัดตั้งซึ่งได้รับความสนับสนุนจากองค์กรของรัฐและมีกิจกรรมที่ถ่วงดุลกลุ่มนิสิตนักศึกษา เมื่อประกาศรัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 แล้วก็มีการเลือกตั้งเดือนมกราคม 2518 ม.ร.ว. ศึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคมได้เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลที่ตั้งขึ้นใหม่เป็นรัฐบาลผสม ซึ่งต่อมา ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช พี่ชาย ม.ร.ว.ศึกฤทธิ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ได้เป็นนายกรัฐมนตรี (ลิขิต ธีรเวคิน, 2540 : 200 -201)

---

[25] ระบบพ่อขุนเผด็จการเป็นที่รู้จักในนามแบบเผด็จการนิยม (Authoritarianism) ซึ่งใช้อำนาจเด็ดขาดโดยยึดการปกครองแบบรัฐสภาภายใต้กฎอัยการศึกและประกาศปฏิวัติเป็นเวลา 15 ปี ทำให้ทหารมีบทบาทในเวทีการเมืองการปกครองของไทยโดยสมบูรณ์ (ดู ศร.ชูวงศ์ ฉายะบุตร, 2537 : 39)

[26] เป็นนายกรัฐมนตรีระหว่างปี พ.ศ. 2500-2506

2. สภาพทางการเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั่วไป (การเมืองไทยยุคปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน)

สภาพทางการเมืองการปกครองของสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้เหมือนกับจังหวัดอื่นๆ ซึ่งมีการแบ่งเขตการปกครองเป็นอำเภอ กิ่งอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เทศบาลและสุขาภิบาล จังหวัดนราธิวาสแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 70 ตำบล 436 หมู่บ้าน เทศบาล 2 แห่ง และสุขาภิบาล 8 แห่ง จังหวัดปัตตานีแบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ 111 ตำบล 570 หมู่บ้าน เทศบาล 2 แห่งและสุขาภิบาล 8 แห่ง จังหวัดยะลาแบ่งการปกครองออกเป็น 6 อำเภอ 53 ตำบล 281 หมู่บ้าน เทศบาล 2 แห่งและสุขาภิบาล 5 แห่ง จังหวัดสตูลแบ่งการปกครองออกเป็น 4 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 34 ตำบล 239 หมู่บ้าน เทศบาล 1 แห่ง และสุขาภิบาล 3 แห่ง และจังหวัดสงขลาแบ่งการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 119 ตำบล 903 หมู่บ้าน เทศบาล 3 แห่งและสุขาภิบาล 14 แห่ง (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2527 : 19-20)

จากสภาพทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีและศาสนาของสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะที่แตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ ในประเทศไทย กล่าวคือประชาชนในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้กว่าร้อยละ 80 เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามซึ่งอิสลามจะมีลักษณะพิเศษคือ เป็นทั้งกฎแห่งศีลธรรมและกฎในการใช้ชีวิต ศาสนาอิสลามจะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับครอบครัวแตกต่างไปจากสภาพความเป็นจริงของคนไทยส่วนใหญ่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของบุคคลที่นับถือศาสนาอิสลามในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ เพื่อใช้บังคับในคดีแพ่งเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกของคนไทยอิสลามเฉพาะในสี่จังหวัดภาคใต้ แต่พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามดังกล่าวจะใช้บังคับได้ก็ต่อเมื่อคู่กรณีเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามทั้งคู่ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้นับถือศาสนาอิสลามแม้คดีข้อขัดแย้งจะเกิดในพื้นที่สี่จังหวัดภาคใต้ก็ไม่สามารถนำกฎหมายดังกล่าวมาใช้บังคับได้ กฎหมายนี้จึงมีลักษณะพิเศษผู้ทำหน้าที่ตัดสินคดีแพ่งเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกของบุคคลซึ่งนับถือศาสนาอิสลามคือ ดะโต๊ะยุติธรรมอันมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดเช่น เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามมีอายุไม่ต่ำกว่า 30 ปี มีความรู้ในเรื่องศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก และจะต้องมีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เมื่อคัดเลือกได้แล้วก็จะได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) ซึ่งคำวินิจฉัยของดะโต๊ะยุติธรรมถือเป็นที่สุด (ประจักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2543 : 232-233)

ความจริงสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพียงสามจังหวัดเท่านั้นคือ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ส่วนจังหวัดสตูลไม่ค่อยมีปัญหาเท่าใดนัก อาจเนื่อง

จากประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษาไทยและถูกแวดล้อมด้วยผู้ที่ใช้ภาษาไทยตลอดจนอณาเขตก็ไม่ติดต่อกับสามจังหวัดดังกล่าวโดยมีจังหวัดสงขลาคั่นอยู่ สภาพทางการเมืองได้สร้างปัญหาความยุ่งยากให้กับรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภายในประเทศเองและต่างประเทศ สภาพทางการเมืองภายในประเทศจะเป็นลักษณะปัญหาด้านความมั่นคงและปัญหาด้านการเมืองการปกครอง ทางด้านความมั่นคงจะเห็นว่าในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีขบวนการก่อการร้ายหลายกลุ่มหลายพวกเช่น กลุ่มปูโล กลุ่มบีอาร์เอ็น กลุมบีเอ็นพีพี ซึ่งมีเป้าหมายในการแยกดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้และพยายามแสวงหาการสนับสนุนจากกลุ่มประเทศมุสลิม เป็นกลุ่มที่มีผลกระทบกระเทือนขวัญและการประกอบอาชีพของประชาชนในภูมิภาคส่วนนี้มากกว่ากลุ่มอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มโจรคอมมิวนิสต์มลายาและกลุ่มผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (สุเทพ ดำรัตน์มณีและคณะ, 2531 : 14)

ส่วนทางด้านการเมืองการปกครองจะเห็นว่าข้าราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่มิได้นับถือศาสนาและพูดภาษาเดียวกันกับประชาชนในท้องถิ่นทำให้ขาดความผูกพันธ์ในวัฒนธรรมท้องถิ่น ขาดความรู้ความเข้าใจในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนก่อให้เกิดทัศนะที่ไม่ถูกต้องต่อคนไทยในท้องถิ่นโดยเฉพาะชาวไทยมุสลิมทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมในด้านการปกครองประกอบกับพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ชายแดนของทางการที่จะนำมาหากินด้วยวิธีการอันไม่สุจริตมีอยู่มาก มีข้าราชการบางส่วนที่ใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต แสวงหาผลประโยชน์ในทางมิชอบ ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาเกิดภาพพจน์ที่ไม่ดีต่อทางราชการ (สุเทพ ดำรัตน์มณีและคณะ, 2531 : 14-15)

สภาพทางการเมืองภายนอกประเทศที่เกิดจากการเคลื่อนไหวเพื่อแบ่งแยกดินแดนนั้นคือการมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเทศต่างๆ ที่นับถือศาสนาอิสลามหลายประเทศโดยเฉพาะประเทศมาเลเซียซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกันและมีสภาพสังคมที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด นอกจากนั้นยังมีประเทศอินโดนีเซีย ประเทศกลุ่มอาหรับบางประเทศ และประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามอื่นๆ ตลอดจนสภามุสลิมโลก (วินัย ดรุวรรณพัฒน์, 2523 : 90)

3. สภาพทางการเมืองในจังหวัดปัตตานี

สภาพทางการเมืองในสมัยแรกของการเปิดปอเนาะของท่านบาบอยะห์ดังที่นายอิสมาแอ มามะ (แบบสอบถาม, 11 กรกฎาคม 2546) กล่าวคือ มีแต่ข่าวการแบ่งแยกดินแดนของทางราชการเสนออยู่บ่อยๆ มีการจับผู้นำของขบวนการ มีการยิงผู้นำของขบวนการและโจรก่อการร้าย ประชาชนยังไม่ค่อยเข้าใจเรื่องการเมืองเท่าที่ควร ไม่กล้าพูดเรื่องการเมืองกลัวจะถูกจับ ส่วนสมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎรหรือนักการเมืองท้องถิ่นบางคนวุฒิการศึกษายังต่ำแต่มีบารมีของบรรพบุรุษและการซื้อสิทธิ์ขายเสียงยังไม่แพร่หลายเหมือนสมัยนี้

เชดดาวูด (สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2546) เล่าให้ผู้วิจัยฟังเกี่ยวกับสภาพทางการเมืองสมัยก่อนเปิดปอเนาะและช่วงแรกหลังจากเปิดปอเนาะว่า ตอนแรกรัฐบาลไทยมองข้ามชาวไทยมุสลิม ไม่ว่าใครเป็นนายกรัฐมนตรีทางรัฐบาลจะมองชาวไทยมุสลิมสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในแง่ลบมากกว่าแง่บวก จะห้ามการเผยแผ่ประวัติศาสตร์ปัตตานีและบังคับให้ทำอะไรหลายอย่างเช่น สวมหมวก กางเกงขาสั้น กินหมาก ทำให้ประชนไม่กล้าพูดเรื่องการเมือง

บาบอมุ (แบบสอบถาม, 20 กรกฎาคม 2546) กล่าวว่า การเมืองการปกครองในสมัยนั้นยังไม่เป็นประชาธิปไตยที่ให้ความเสรีภาพแก่ประชาชนเหมือนเสรีภาพที่ได้รับโดยประชาชนในสมัยนี้ และท่านได้พูดถึงจุดยืนของบาบอเยะห์ต่อการเมืองว่า บาบอเยะห์ไม่เคยเผยจุดยืนทางการเมืองของท่านต่อลูกศิษย์ ท่านจะรับแขกที่เป็นนักการเมืองทุกระดับและทุกพรรคโดยไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดหากแต่จะขอความช่วยเหลือจากนักการเมืองให้สนับสนุนช่วยเหลือสถาบันปอเนาะต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปอเนาะของท่าน

โดยรวมแล้วสภาพทางการเมืองก็เหมือนกันเกือบทุกที่ ประชาชน นักเรียน นักศึกษาชอบและนิยมเลือกคนในพื้นที่ที่เป็นมุสลิม นายอารีฟีน ตำภู กล่าว เกี่ยวกับเรื่องนี้ยับดุลเลาะ สามะ กล่าวว่า สภาพทางการเมืองในสมัยนั้นจะไม่ค่อยมีคนสนใจสักเท่าไหร่

สภาพทางการศึกษา

1. สภาพทางการศึกษาในประเทศโดยรวม

จากนโยบายพัฒนาประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษา มีการเปิดโรงเรียนอาชีวะเพิ่มขึ้น ตั้งมหาวิทยาลัยใหม่ในต่างจังหวัด ขยายสถาบันการศึกษาเดิมฯลฯ ทำให้มีผู้สำเร็จการศึกษาเป็นจำนวนมาก ในจำนวนผู้รับการศึกษาเหล่านี้จะถูกดูดเข้าไปอยู่ในภาครัฐบาลและเอกชน แต่จำนวนที่เกิดขึ้นอย่างมากมายจนแม้ภาคเอกชนที่กำลังขยายใหญ่ขึ้นก็ไม่สามารถรับได้หมดทำให้เกิดกลุ่มชนที่รับการศึกษาแต่หางานไม่ได้เกิดขึ้นซึ่งมีผลทำให้เกิดความไม่พอใจขึ้นในหมู่ของผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในสถาบันต่างๆ เพราะไม่แน่ใจว่าอนาคตของตนเป็นอย่างไร ขณะเดียวกันภาคเกษตรกรรมก็มีขีดความสามารถจำกัดในการรับผู้ใช้แรงงานใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากที่ดินที่ทำการเพาะปลูกมีจำกัด

ผลสุดท้ายกลุ่มนิสิตนักศึกษาได้มีการรวมตัวและจัดตั้งเป็นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2512 ในสมัยของจอมพล ถนอม กิตติขจร การรวมตัวของ

นักศึกษานี้และประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ทางการเมืองเช่นการปกครองบริหารในรูปแบบเผด็จการทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งส่วนมากเกิดจากนักศึกษาเช่น เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นต้น (ลิขิต ธีรเวคิน, 2540 : 186)

2. สภาพทางการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั่วไป

ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีอัตราการไม่รู้หนังสือสูงมากเมื่อเทียบกับอัตราความไม่รู้หนังสือโดยเฉลี่ยทั่วประเทศเนื่องจากไม่นิยมพูดและใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน ไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าไปศึกษาในสถาบันการศึกษาของรัฐ แต่นิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาความรู้ด้านศาสนาตามสถานที่ต่างๆ เช่น โรงเรียนปอเนาะเป็นต้นซึ่งมีมาตรฐานการศึกษาต่ำกว่าระดับการศึกษาทั่วๆ ไปทำให้เด็กไม่สามารถเข้าเรียนต่อในชั้นสูงตลอดจนไม่สามารถสอบเข้ารับราชการหรือทำงานตามหน่วยงานต่างๆ ได้ (สุเทพ ดำรัตน์มณีและคณะ, 2531 : 14)

จากสภาพของจังหวัดชายแดนภาคใต้ประชาชนประมาณเกือบร้อยละ 80 นับถือศาสนาอิสลามปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัดถือว่าการเรียนรู้ศาสนามีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตจึงพยายามที่จะส่งบุตรหลานไปศึกษาหาความรู้จากผู้มีความรู้ทางศาสนาในสถานที่ต่างๆ จากตัวเลขจำนวนนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามกับที่นับถือศาสนาพุทธที่เข้าเรียนต่อ ม.1 ปีการศึกษา 2524 พบว่า นักเรียนมุสลิมนิยมเรียนต่อที่โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามร้อยละ 67.53 สนใจโรงเรียนรัฐบาลเพียงร้อยละ 32.47 เฉพาะจังหวัดยะลานักเรียนสนใจโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามถึงร้อยละ 80.77 และนักเรียนที่สนใจโรงเรียนรัฐบาลเพียง 249 คน หรือร้อยละ 19.22 เท่านั้น ปัญหาที่ตามมาคือ

1) มีการดำเนินการสอนศาสนาโดยไม่ได้รับอนุญาตจัดตั้งเป็นโรงเรียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย

2) การเรียนการสอนในสถานศึกษาเหล่านี้จะใช้ภาษามลายูเป็นสื่อในการสอนซึ่งใช้อักษรยาวีและรูมีทำให้นักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาต้องเรียนหลายภาษาทำให้การเรียนภาษาไทยย่อน

3) หลักสูตรและหนังสือเรียนจัดทำและหาซื้อตามความพอใจของผู้สอนทำให้เป็นปัญหาต่อความมั่นคงแห่งชาติ

4) เมื่อนักเรียนในชั้นประถมศึกษาเรียนวิชาภาษาไทยและวิชาสามัญไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร การเรียนศาสนาในโรงเรียนสอนศาสนาที่ยังไม่ได้มาตรฐานทำให้นักเรียนส่วนใหญ่ไม่สามารถเรียนต่อในขั้นสูงได้

5) เฉพาะท้องถิ่นที่ที่ติดอยู่กับชายแดนมาเลเซียประชาชนนิยมส่งบุตรหลานไปโรงเรียนในสถานศึกษาของประเทศมาเลเซียทำให้มีปัญหาทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองติดตามมา

6) การบริหารการศึกษาในระดับจังหวัดและระดับภาคขาดเอกภาพในการบริหารและการบังคับบัญชาทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้โดยฉับพลัน

7) โอกาสของประชาชนที่จะได้รับการศึกษามีน้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในชนบทเนื่องจากรัฐไม่สามารถจัดบริหารการศึกษาได้อย่างทั่วถึง ฐานะของครอบครัวยากจนไม่สามารถส่งบุตรหลานเรียนต่อในระดับสูง และอื่นๆ (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2527 : 17-18)

ในปี พ.ศ. 2536 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีสถานศึกษาทุกระดับรวม 2,206 แห่ง แยกเป็นโรงเรียนสังกัด สปช. 1,561 โรงเรียนสามัญศึกษา 86 โรง การฝึกหัดครู 4 แห่ง ผลศึกษา 1 แห่ง อาชีวศึกษา 11 แห่ง ราชมงคล 1 แห่ง โรงเรียนเอกชนสอนสามัญ 137 แห่ง และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา 405 แห่ง (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2526 : 11)

3. สภาพทางการศึกษาในจังหวัดปัตตานี

สมัยบาบอเยะย์กำลังเรียนอยู่ หะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ ได้อธิบายเกี่ยวกับสภาพการศึกษาของชาวปัตตานีว่า มีผู้ไปศึกษายังนครมักกะฮฺแล้วกลับมาเปิดปอเนาะหลายแห่งในปัตตานีแต่ก็ยังไม่อาจสอนให้คนมลายูเข้าใจในหลักศาสนาอิสลามที่แท้จริงเนื่องจากชาวมลายูมุสลิมปัตตานียังมีความเชื่อในไสยศาสตร์และสิ่งลึกลับอีกมากซึ่งขัดกับหลักศาสนาอิสลาม นอกจากนั้นจำนวนนักเรียนตามปอเนาะต่างๆยังมีน้อย ปอเนาะที่มีอยู่ก็มุ่งสอนไปในทางธรรมเพื่อหวังผลตอบแทนในโลกหน้า (อาคิเราะฮฺ) โดยโต๊ะครูมิได้มีเวลาสนใจศิษย์และไม่มีการเผยแพร่หลักของคัมภีร์อัลกุรอานอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันโต๊ะครูส่วนใหญ่กลับมีเวลาไปแสวงหาผลประโยชน์จากเงินบริจาคด้านศาสนา (ซะกาตฺ) ให้แก่ตนเอง (เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร, 2529 : 4-5)

นายอิสมาแอ มามะ (แบบสอบถาม, 11 กรกฎาคม 2546) อธิบายสภาพทางการศึกษาในสมัยแรกเปิดปอเนาะของท่านบาบอเยะห์ว่า ประชาชนประชาชนยังไม่ค่อยส่งเสริมบุตรหลานศึกษาสายสามัญมากนัก หากแต่จะส่งเสริมให้เรียนศาสนาที่ปอเนาะต่างๆ และโรงเรียนมีจำนวนน้อยมาก ประชาชนมีความเชื่อว่าถ้าเรียนสามัญ (ไทย) แล้วจะไม่มีโอกาสทำงานได้และเสียเวลาเปล่าตลอดจนที่เรียนสามัญจะถูกตราว่านิยมนโยบายรัฐ (Semangat Tokna) บางคนพูดว่า เรียนสามัญไม่ได้พาไปอาคิเราะฮฺและพึ่งยามตายไม่ได้ ส่วนบาบอเยะห์เองเป็นคนไม่กีดกันการศึกษาของคนคือ ใครจะเรียนอะไรก็ได้ แต่ขอให้เรียนหนังสือ ส่วนเชคดาวูด (สัมภาษณ์, 29 กรกาคม 2546) มองในอีกแง่หนึ่งว่าทางรัฐบาลมีกฎข้อบังคับให้เรียนจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่ชาวบ้านรู้สึกว่าไม่ได้บังคับให้

เด็กๆ เรียนหนังสือเหมือนปัจจุบัน ใครจะเรียนสามัญหรือไม่เรียนก็ได้หรือจะเลือกเรียนศาสนาอย่างเดียวได้แล้วแต่ความสะดวก การปฏิบัติของรัฐบาลดังกล่าวทำให้ประชาชนไม่มีความรู้

ในขณะนั้นสถานศึกษาด้านศาสนามีทั้งปอเนาะและโรงเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สภาพทางการศึกษาโดยเฉพาะที่ปอเนาะบาบอเยะห์ดังที่บาบอมุ (แบบสอบถาม, 20 กรกฎาคม 2546) อธิบายคือ ลูกศิษย์สามารถเรียนหนังสือได้อย่างเต็มที่ ได้เรียนทุกเวลา ไม่จำเป็นต้องใช้เงินมากมายเพราะไม่เก็บค่าเทอม นายอับดุลเลาะ สามะ (แบบสอบถาม, 23 กรกฎาคม 2546) ซึ่งเป็นนักเรียนรุ่นเดียวกับบาบอมุก็เล่าว่า การศึกษาถือว่าเคร่งมาก มีเรียนตลอดเวลามีทั้งภาคเช้า เที่ยง เย็นและค่ำ

ส่วนนายอารีฟีน ตำภู (แบบสอบถาม, 11 กรกฎาคม 2546) มองการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาระบบปอเนาะไปอีกในแง่หนึ่งว่า สภาพทางการศึกษาเป็นไปในทางที่ดีเพราะการศึกษาในโรงเรียนปอเนาะเต็มไปด้วยระบบบูรณาการมาตั้งแต่ดั้งเดิมอยู่แล้วและผู้เรียนเองก็สามารถเลือกหาวิชาตามที่ตัวเองอยากได้อยากรู้

สภาพทางเศรษฐกิจ

1. สภาพทางเศรษฐกิจในประเทศโดยรวม

การพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมาคือ ระหว่างปี พ.ศ. 2501-2516 รัฐส่งเสริมเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมที่เน้นการส่งออกสินค้าเกษตรกรรมซึ่งผลก็คือ เกษตรกรหันไปปลูกพืชไร่เพื่อส่งออกแต่พืชไร่มีความไวต่อระบบราคาและต้องใช้ความรู้ในการผลิต การจัดการ และการตลาดมากกว่าการเกษตรเพื่อยังชีพ เศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมมีผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจทางการเมืองเพราะธุรกิจการส่งออกพืชไร่มีความสัมพันธ์กับผลประโยชน์ของกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองประกอบกับภาคอุตสาหกรรมที่มุ่งส่งเสริมการลงทุนในรูปแบบอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า (Import substitution industry) โดยรัฐบาลให้สิทธิพิเศษกับนายทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทย เช่น การยกเว้นภาษี การอนุญาตให้นายทุนต่างชาติสามารถถือครองที่ดินได้เป็นต้น ทำให้ประเทศไทยเริ่มมีการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมโรงงานเพื่อส่งออกและเพิ่มปริมาณมากขึ้นยิ่งเมื่อประเทศไทยมีนโยบายการพัฒนาจากอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าสู่อุตสาหกรรมเพื่อส่งออก ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือ การอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองอันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในระยะต่อมา (ประจักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2543 : 121)

เพื่อให้การลงทุนอุตสาหกรรมดำเนินไปด้วยดีได้มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเช่น การสร้างเขื่อน การขยายถนนหนทาง การสร้างบรรยากาศเสถียรภาพทางการเมือง

การยกเลิกกฎหมายจำกัดการถือครองที่ดิน ร่วมทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างเอกชนและหน่วยราชการโดยเฉพาะผู้นำทางการเมืองที่สำคัญๆ ได้มีส่วนเข้าร่วมกิจการทางธุรกิจและการลงทุนกับธุรกิจภายในประเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายต่างด้าว (ลิขิต ธีรเวคิน, 2540 : 178)

2. สภาพทางเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั่วไป

สภาพภูมิอากาศมีอิทธิพลต่อการกำหนดกิจกรรมทางอาชีพอย่างมาก โดยเหตุที่สี่จังหวัดมีภูมิอากาศแบบร้อนขึ้นภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม มีฝนตกชุกเกือบตลอดปี ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีอาชีพทางกสิกรรมโดยการทำสวนยางพาราเป็นหลัก รองลงไปได้แก่การทำนา ทำสวนผลไม้ และสวนมะพร้าว นอกจากนี้ยังมีการทำเหมืองแร่และการประมง การถือครองที่ดินเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยทำให้มีรายได้พอใช้ไปวันหนึ่งๆ ขาดการออมทรัพย์และการลงทุน (วินัย ครุวรรณพัฒน, 2523 : 76)

โครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ในปี พ.ศ. 2525) เป็นโครงสร้างที่พึ่งการเกษตรเป็นหลัก เห็นได้จากผู้ประกอบอาชีพหมวดอาชีพการเกษตรสูงที่สุดเมื่อเทียบกับหมวดอาชีพอื่นๆ โดยเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอาชีพที่สำคัญในเขตเทศบาลและนอกเทศบาลแล้วปรากฏว่าผู้ประกอบอาชีพนอกเทศบาลส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ในเขตเทศบาลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหมวดอื่นๆ จะมีจังหวัดสตูลเท่านั้นที่ในเขตเทศบาล (ร้อยละ 20.17 ของอาชีพทั้งหมดในเขตเทศบาล) และนอกเขตเทศบาล ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรและเมื่อจำแนกอาชีพตามเพศจะพบว่า อาชีพที่มีความสำคัญสูงสุดของชายและหญิงคือ อาชีพเกษตรกรเช่นกัน ส่วนอาชีพสำคัญรองลงไปของจังหวัดนราธิวาส ปัตตานี สงขลาคือ อาชีพช่าง หรือผู้ปฏิบัติงานในขบวนการผลิตและกรรมกร อาชีพการค้าและบริการต่างๆ ตามลำดับ ในจังหวัดยะลาและสตูล อาชีพที่สำคัญรองลงไปคืออาชีพผู้ประกอบการเกี่ยวกับการค้า อาชีพช่าง หรือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตและกรรมกรตามลำดับ

ตัวเลขจากการสำรวจสำมะโนประชากรและเคหะปี พ.ศ. 2523 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติปรากฏว่าสัดส่วนของประชากรในวัยแรงงานที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในจังหวัดปัตตานี ยะลานราธิวาสและสตูลคิดเป็นร้อยละ 63.1, 70.7, 71.6 และ 79.6 ตามลำดับ อาชีพส่วนใหญ่ของประชากรในพื้นที่ได้แก่การทำสวนยาง สวนผลไม้ ทำนา ทำสวนปาล์ม ทำประมงขนาดเล็กตามชายฝั่ง นอกจากนั้นก็มีการรับจ้างทั่วไป พวกที่อยู่ในเมืองประกอบอาชีพค้าขาย เมื่อเปรียบเทียบฐานะทางเศรษฐกิจกับภาคอื่นๆ ปรากฏว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของประชากรในพื้นที่สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ดีกว่าทางภาคอีสานและภาคเหนือแต่ต่ำกว่าภาคกลาง (มาลินี วงษ์สิทธิ์, 2531 : 12)

ประเภทอุตสาหกรรมที่สำคัญที่สุดของจังหวัดชายแดนภาคใต้คือ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมที่มีความสำคัญรองลงไปคือ อุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับการบริหารพาณิชยกรรม และหัตถกรรม ในปี 2525 ปรากฏว่ามีผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งสิ้นจำนวน 11,690 ล้านบาทหรือคิดเป็นร้อยละ 35.3 ของผลิตภัณฑ์มวลของภาคใต้ แยกเป็นผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดสงขลาจำนวน 5,845 ล้านบาท ซึ่งมีมูลค่าสูงสุดในบรรดาจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือคิดเป็นร้อยละ 50 ในขณะที่จังหวัดสตูลมีผลิตภัณฑ์มวลรวมต่ำที่สุดคือเพียง 912 ล้านบาทหรือคิดเป็นร้อยละ 7.8 สำหรับรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลในจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่ากับ 12,533 บาทซึ่งต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของภาคใต้ซึ่งมีค่าเท่ากับ 14,537 บาท/คน/ปี โดยจังหวัดสงขลามีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีสูงที่สุด คือ 15,681 บาท รองลงไปคือ จังหวัดยะลา จำนวน 14,157 บาท/คน/ปี จังหวัดปัตตานีมีรายได้ต่ำสุดเพียง 7,354 บาท/คน/ปีเท่านั้น (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2527 : 6-7)

อาจกล่าวโดยสรุปว่าสภาพเศรษฐกิจในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นอยู่กับเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำสวนยางรายได้ส่วนใหญ่จึงไม่แน่นอนขึ้นลงตามราคายางพาราและประสบกับปัญหาหลายอย่าง เช่นมีโจรปิดสวนยาง เรียกเก็บค่าคุ้มครอง การที่ประชาชนรับประทานข้าวเป็นอาหารหลักแต่ทำนาได้ไม่เพียงพอต้องซื้อจากจังหวัดอื่นๆ และเมื่อราคาข้าวในมาเลเซียสูงขึ้นพ่อค้ามักฉวยโอกาสลักลอบส่งไปขายในมาเลเซียทำให้คนในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้เดือดร้อน นอกจากนั้นแม้ว่ารัฐบาลได้ส่งเสริมด้านต่างๆ เช่นทำนาปีละ 2 ครั้ง ปลูกกาแฟ ปลูกข้าวโพด ทำสวนครัวแต่ไม่ค่อยได้ผลอาจเป็นเพราะประชาชนเคยชินกับที่เคยปฏิบัติกันมา การขนส่งก็ไม่สะดวก ราคาสินค้าไม่ดงที่เหล่านี้เป็นต้น

2.1 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาด้านเศรษฐกิจในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สำคัญคือ ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวชนบท ประกอบอาชีพเกษตร และมีรายได้ต่ำสุดในภาคใต้ ทั้งนี้เพราะโครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้พึ่งการเกษตรกรรมเป็นหลัก มีฐานะการผลิตแคบ ยังขาดการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและพาณิชย์ที่พอเพียง นอกจากนี้ประชาชนยังยากจน รายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปี 2523 เท่ากับ 11,704 บาทต่อปี ต่ำกว่ารายได้ต่อบุคคลของภาคใต้ซึ่งเฉลี่ย 14,021 บาทต่อปี การผลิตเน้นหนักในด้านยางพาราและประมงเท่านั้น อีกทั้งการตลาดก็ยังต้องอาศัยต่างประเทศเป็นสำคัญอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรน้อย เฉลี่ยประมาณ 12 ไร่ ต่อครัวเรือน เกษตรกรจำนวนมากขาดที่ดินทำกินและผลผลิตต่ำ ส่วนในด้านการประมงซึ่งเป็นอาชีพหลักอีกด้านหนึ่งของประชาชนในจังหวัดปัตตานีและนราธิวาสประสบ

ปัญหาปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำมีจำนวนลดน้อยลง ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นและถูกกดราคาทำให้ชาวประมงมีฐานะยากจนแร้นแค้น (สุทธิพงศ์ พรหมไพจิตรและคณะ, 2525 : 8-9)

จากเอกสารแนวทางการพัฒนาภาคใต้ในช่วงแผนพัฒนาการเกษตรและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ของกองวางแผนภาค สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กล่าวถึง รายได้ของประชากรในภาคใต้ตอนหนึ่งว่า คาดว่าชาวนามีรายได้ต่ำกว่าชาวสวนยาง ขณะเดียวกันชาวประมงขนาดเล็กและกรรมกรชาวไร่ ชาวสวน มีฐานะความเป็นอยู่ยากจนที่สุดในบรรดาผู้ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรในภาคใต้ และในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เน้นถึงปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูลว่า มีพื้นที่ทำการเกษตรจำกัดแต่มีประชากรหนาแน่นและเพิ่มขึ้นตลอดเวลาทำให้เนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรต่อครัวเรือนลดลงเรื่อยๆ ในปี พ.ศ. 2522 มีการใช้พื้นที่ทำสวนยางพารา 3,625,553 ไร่ หรือร้อยละ 37 ของพื้นที่ทั้งหมด ใช้ในการทำนา 1,402,054 ไร่ หรือร้อยละ10.6 ของพื้นที่ทั้งหมด ขนาดการถือครองที่ดินการเกษตรต่อครัวเรือนของชาวสวนยางพาราเหลือประมาณ 15 ไร่ต่อครัวเรือนและของชาวนาเหลือประมาณ 6 ไร่ต่อครัวเรือน ทำให้เกิดปัญหาด้านกรรมสิทธิ์ที่ดินรุนแรง ประสิทธิภาพการผลิตต่ำและการใช้แรงงานไม่เต็มที่ กล่าวโดยทั่วไปแล้ว สภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยส่วนรวมอยู่ในเกณฑ์ต่ำ เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก เฉลี่ยแล้วรายได้ของประชากรน้อยมากเมื่อเทียบกับค่าครองชีพของบริเวณนี้ ที่มีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้นไปเรื่อยๆ แสดงว่าประชากรยังยากจนอยู่มาก (สุทธิพงศ์ พรหมไพจิตรและคณะ, 2525 : 9-10)

3. สภาพทางเศรษฐกิจในจังหวัดปัตตานี

ทางด้านเศรษฐกิจ นายอิสมาแอ มามะ (แบบสอบถาม, 11 กรกฎคม 2546) เล่าว่า ประชาชนส่วนใหญ่ทำนาปี ทำสวน บริเวณพรุ ในทุ่งนาจะมีต้นข้าวเต็มไปหมดไม่ว่างเหมือนเดียวนี้ ชาวนาจะใช้วัว ควายไถนา รถไถนายังไม่มีแพร่หลาย ธุรกิจส่วนใหญ่อยู่ในมือคนจีน เชคดาวูด (สัมภาษณ์, 29 กรกฎคม 2546) เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ประชาชนสมัยนั้น (ระหว่าง พ.ศ. 2500-2520) ส่วนมากเป็นเกษตรกร ทำนาทำไร่ ส่วนราคาทองคำก็ตกประมาณ บาทละ 3,000-4,000 บาท

สภาพทางด้านเศรษฐกิจดังที่บาบอมุ (แบบสอบถาม, 20 มิถุนายน 2546) เล่าคือ สภาพทางเศรษฐกิจในสมัยนั้น (พ.ศ. 2516-2526) ตกต่ำ ทางปอเนาะจำเป็นต้องจัดงานเลี้ยงเพื่อการกุศลเกือบทุกปีเพื่อเก็บเงินสร้างโรงเรียนและซื้อที่ดินวะกัฟ อับดุลเลาะ สามะก็เล่าว่า เศรษฐกิจในสมัยนั้นไม่ค่อยดีเท่าไหร่ มีคนว่างงานมาก ส่วนมากจะทำนา ทำสวน นายซาการี มามะ (แบบสอบถาม, 30

กรกฎคม 2546) ก็เล่าเกี่ยวกับเรื่องนี้ในทิศทางเดียวกันว่า เศรษฐกิจไม่ค่อยดี ทางปอเนาะจำเป็นต้องจัดงานการกุศลทุกครั้งเมื่อจำเป็นต้องใช้เงิน

ในระยะหลังนายอรีฝีน ตำภู (แบบสอบถาม, 11 กรกฎคม 2546) กล่าวถึงภาพรวมของจังหวัดปัตตานีว่า เศรษฐกิจของชาวปัตตานีนับว่าเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ฟุ่งเฟือฟุ่มเฟือย สามารถเลี้ยงชีวิตตัวเองและดูแลครอบครัวได้